

POSTANOWIENIE

Dnia 4 kwietnia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

SSN Elżbieta Skowrońska-Bocian

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa C.(...) Spółki z o.o. w likwidacji w P.
przeciwko B. B.

o stwierdzenie nieważności umowy i zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 4 kwietnia 2008 r.,

zażalenia strony powodowej na postanowienie Sądu Apelacyjnego z dnia 24 września 2007 r., sygn. akt VI ACa (...),

uchyla zaskarżone postanowienie.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 24 września 2007 r. Sąd Apelacyjny, z powołaniem się na art. 130² § 3 i art. 398⁶ § 2 k.p.c. odrzucił skargę kasacyjną pozwanej B. B. od wyroku tego Sądu z dnia 22 maja 2007 r., wyjaśniając w uzasadnieniu, że pozwana nie opłaciła należycie wniesionego środka zaskarżenia. Sąd ten uznał, że zwolnienie od kosztów sądowych przyznane pozwanej w postępowaniu rozpoznawczym przed sądami powszechnymi nie rozciąga się na postępowanie kasacyjne, wobec czego skarga kasacyjna, skoro nie zawierała wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, powinna być opłacona opłatą stosunkową 15.550 zł. Tymczasem skarżąca uiściła jedynie opłatę w wysokości 40 zł.

Pozwana wniosła zażalenie, w którym domagała się uchylenia zaskarżonego postanowienia. Zarzuciła, że stanowisko Sądu Apelacyjnego oparte jest jedynie na

niepublikowanym orzeczeniu Sądu Najwyższego w sprawie I CZ 5/07 i nie zawiera żadnego wyводу prawnego uzasadniającego przyjęte zapatrywanie. Przy tym narusza art. 398⁶ § 2 k.p.c. w zw. z art. 96 ust. 1 i art. 100 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398 ze zm. – dalej powoływana jako u.o.k.s.), które nie uzasadniają zawężenia zakresu obowiązywania zwolnienia od kosztów sądowych tylko do postępowania przed sądami powszechnymi, skoro obowiązuje ono nawet w postępowaniu egzekucyjnym. Pozwana zwróciła też uwagę na problemy i komplikacje jakie niesie ze sobą akceptowany przez Sąd Apelacyjny pogląd ze względu na utratę umocowania przez pełnomocnika z urzędu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wątpliwości dotyczące zakresu obowiązywania zwolnienia od kosztów sądowych, przyznanego stronie w toku postępowania przed sądem pierwszej lub drugiej instancji, pojawiły się jako konsekwencja zmiany charakteru prawnego środka zaskarżenia przysługującego od orzeczeń sądu drugiej instancji. W wyniku nowelizacji wprowadzonej ustawą z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98) skarga kasacyjna stała się nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, przysługującym od prawomocnych orzeczeń sądu drugiej instancji.

O ile wcześniej zgodnie przyjmowano, że zwolnienie strony od kosztów sądowych przez sąd powszechny dotyczy także postępowania kasacyjnego, jako kontynuacji postępowania rozpoznawczego (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 2000 r., III CZ 43/00, OSNC 2000, nr 11, poz. 202), o tyle przemiana, jakiej doznała skarga kasacyjna, stając się nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, ukierunkowanym bardziej na cele publiczne (art. 398⁹ § 1 k.p.c.) niż na kontrolowanie prawidłowości indywidualnych rozstrzygnięć, doprowadziła do istotnych rozbieżności w orzecznictwie.

Część orzeczeń stanowi kontynuację dotychczasowego stanowiska o obowiązywaniu przyznanego wcześniej zwolnienia od kosztów sądowych także w postępowaniu kasacyjnym (tak np. niepublikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 2007 r., I CZ 54/07; z dnia 21 września 2007 r., V CZ 81/07; z dnia 29 listopada 2007 r., III CZ 52/07). Równolegle pojawiły się jednak także rozstrzygnięcia przyjmujące stanowisko, które akceptuje Sąd Apelacyjny w skarżonym postanowieniu - że zwolnienie od kosztów sądowych udzielone w postępowaniu przed sądem pierwszej lub drugiej instancji nie rozciąga się na postępowanie kasacyjne, bowiem jego kres

wyznacza prawomocne zakończenie sprawy. Podkreśla się w nich ukształtowany przez ustawodawcę specyficzny charakter postępowania kasacyjnego (por. niepublikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZ 3/07, czy z dnia 24 sierpnia 2007 r., I CZ 88/07, a także orzeczenie powoływane przez Sąd Apelacyjny).

Dostrzegając negatywne konsekwencje dwutorowości przyjmowanych stanowisk, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego w trybie art. 60 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.) przedstawił we wniosku z dnia 23 listopada 2007 r. Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne: „czy zwolnienie od kosztów sądowych udzielone stronie w postępowaniu rozpoznawczym obejmuje także postępowanie wszczęte wniesieniem skargi kasacyjnej?”. Dotychczas zagadnienie to nie zostało jeszcze rozstrzygnięte.

W przekonaniu Sądu Najwyższego w składzie obecnie orzekającym, należy opowiedzieć się za stanowiskiem przyjmującym, że zwolnienie od kosztów sądowych udzielone stronie w postępowaniu przed sądem pierwszej lub drugiej instancji rozciąga się także na postępowanie wywołane wniesieniem skargi kasacyjnej. Za stanowiskiem tym przemawiają następujące argumenty:

Przede wszystkim art. 100 ust. 1 u.o.k.s., który określa skutki przyznania stronie zwolnienia od kosztów sądowych, ani żaden inny przepis tej ustawy nie ogranicza zakresu udzielonego zwolnienia jedynie do postępowania przed sądami powszechnymi. Art. 1 cytowanej ustawy precyzuje, że przedmiotem jej regulacji są kwestie związane z kosztami w sprawach cywilnych, w tym zasady zwalniania od tych kosztów. Wskazuje to na łączenie zwolnienia od kosztów ze sprawą cywilną jako postępowaniem określonym podmiotowo i przedmiotowo, a nie z określoną fazą rozpatrywania takiej sprawy. Taka interpretacja art. 100 u.o.k.s. pozwala połączyć go w logiczną konstrukcję z art. 771 k.p.c., który stanowi, że zwolnienie od kosztów sądowych przyznane przez sąd w postępowaniu rozpoznawczym lub z którego strona korzysta z mocy ustawy, rozciąga się także na postępowanie egzekucyjne. W piśmiennictwie art. 771 k.p.c. interpretowany jest jako regulacja świadcząca o utrzymaniu się zwolnienia od kosztów sądowych przez całe postępowanie rozpoznawcze - a więc także w toku postępowania kasacyjnego, które również ma taki charakter - i przechodzący na postępowanie wykonawcze. Obydwa przepisy tworzą systemowe rozwiązanie zapewniające możliwość realizacji prawa do sądu w pełnym zakresie (z wykonaniem orzeczenia włącznie) przez osoby, które nie są w stanie ponieść fiskalnych obciążeń związanych z dochodzeniem swoich praw, bez konieczności

wielokrotnego przeprowadzania wpadkowych postępowań o zwolnienie od kosztów sądowych.

Zasadność poglądu o skuteczności wcześniej udzielonego stronie zwolnienia od kosztów sądowych także w postępowaniu kasacyjnym najpełniej umotywował Sąd Najwyższy w niepublikowanym dotąd postanowieniu z dnia 29 listopada 2007 r. (III CZ 52/07). Stwierdził m. in. interpretując art. 771 k.p.c., że rozciągnięcie zwolnienia od kosztów sądowych na postępowanie egzekucyjne nie oznacza „odżycia” tego zwolnienia w postępowaniu egzekucyjnym po przerwie jego obowiązywania w okresie obejmującym postępowanie kasacyjne, lecz przesunięcie jego czasowej granicy poza wszystkie stadia postępowania rozpoznawczego. Zwrócił też uwagę na problem powiązany z zagadnieniem zwolnienia od kosztów, jakim jest umocowanie pełnomocnika z urzędu ustanowionego dla strony zwolnionej od kosztów. Zagadnienie to akcentuje w swoim zażaleniu skarżąca. Sąd Najwyższy w omawianym orzeczeniu wskazał, że upadek sądowego zwolnienia od kosztów sądowych z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie apelacyjne zmuszałby do cofnięcia ustanowienia dla strony zwolnionej od kosztów sądowych adwokata lub radcy prawnego (art. 120 § 1 w związku z art. 117 § 1 k.p.c.), a w konsekwencji osoba uboga traciłaby na etapie bezpośrednio poprzedzającym postępowanie kasacyjne fachową pomoc prawną. Konieczność ponownego ubiegania się o zwolnienie od kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym oceniona została jako rozwiązanie nieracjonalne, wydłużające postępowania sądowe i bezzasadnie narażające strony na niekorzystne skutki procesowe. Ponadto Sąd Najwyższy przeanalizował w przytoczonym orzeczeniu zakres obowiązywania pełnomocnictwa ogólnego (art. 91 k.p.c.) i uznał, że obejmuje ono także postępowanie kasacyjne, co skłoniło go do wniosku, że wykładnia przyjmująca wygaśnięcie zwolnienia od kosztów sądowych i utratę przez to pomocy prawnej z urzędu przez osobę ubogą, przy jednoczesnym utrzymywaniu się pełnomocnictwa udzielonego pełnomocnikowi z wyboru jest trudna do aprobaty z punktu widzenia zasady równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji).

Podzielając przedstawioną argumentację, a także uznając, że do czasu ujednoczenia wykładni prawa przez Sąd Najwyższy w drodze uchwały, o której podjęcie zwrócił się Pierwszy Prezes, strony nie powinny ponosić negatywnych skutków występowania w orzecznictwie dwóch równorzędnych koncepcji, orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c.).